

Günümüz Neoliberal Palyatif Toplumunda Mutluluğu Ölçmek

Yavuz SÖNMEZ¹

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, günümüz neoliberal palyatif toplumunda, diğer bir ifadeyle modern, özgürlükçü, geçişirici toplumda, mutluluğun insanlar üzerindeki etkilerini, insanları gerçekte nelerin mutlu ettiğini, mutluluğun niceliğini belirlemek ve günümüz insanının maruz kaldığı bazı mutluluk baskıları karşısında insanın yer aldığı konum üzerine bir düşünsel izlenim oluşturmaya çalışmaktır. Kısacası bu çalışmada gerçek mutluluğun muhtevası araştırılacaktır.

Yöntem: Modern zamanlar öncesi insanların, günümüze göre daha zor zamanlarda bulunmalarına rağmen, inandıkları değerlerin daha fazla olduğu ve günümüzde uzun vadede herhangi bir beklentisi olmayan insana karşı daha mutlu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada yapılacak değerlendirme tarihsel bir süreçte ele alınacaktır.

Bulgular: Modern çağı değerlendirirken sadece modern çağda yaşayan batılı bir insanı değil, Orta Çağda yaşayan bir insanın ya da ilk insan topluluklarından bize ulaşan belgelerin veya kalıntılarında anlaşılacağı üzere onların yaşamlarındaki acı ve mutlulukların da hesaba katılarak bir değerlendirme yapılmasının daha sağlıklı sonuçlar vereceği tahmin edilmektedir.

Sonuç: Bu çalışmada öncelikle günümüz dünyasında acının ve mutluluğun nedenleri araştırılacak ve neoliberal dünyada mutluluk ölçütü temellendirilerek avcı toplayıcı ya da Orta Çağdaki insan ile zamanımızdaki insan arasındaki mutluluğun farkı analiz edilecektir.

Özgünlük: Bu çalışmada, ilk aile toplumundan günümüze kadar insanın çektiği acı ya da mutlulukların, toplumların siyasal düşüncelerini ne derece etkilediklerinden bahsedilecek ve günümüze kadar gelen binlerce yılda insanların mutluluğu yakalayıp yakalamadıkları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsanlık tarihi, neoliberal toplum, mutluluk, mutluluk zorlaması, acı.

MEASURING HAPPINESS IN TODAY'S NEOLIBERAL PALLIATIVE SOCIETY

Abstract

Purpose: The primary aim of this study is to examine the effects of happiness on people in today's neoliberal palliative society—or, in other words, in a modern, libertarian, and superficial society—to determine what truly makes people happy and the extent of that happiness, and to offer a conceptual framework regarding the position of the individual in the face of certain pressures related to happiness that contemporary people are subjected to. In a nutshell, the content of true happiness will be explored in this work.

Method: Although people in pre-modern times faced greater hardships than those of today, it is believed that they held stronger values and were happier than people today, who have no long-term expectations.

Orcid: 0000-0001-8483-2901, Çankırı Karatekin Üniversitesi, yavuzsonmez@hotmail.com

The assessment to be conducted in this study will be examined within a historical context.

Findings: When evaluating the modern age, it can be estimated that making an evaluation by considering the happiness and pain of not only a western person living in the modern age, but also a person living in the Middle Ages or the first human communities that can be understood from the historical documents or remains, will give healthier results.

Implications: This study will first examine the causes of suffering and happiness in today's world and, by establishing a framework for measuring happiness in the neoliberal world, will analyze the differences in happiness between hunter-gatherers or people in the Middle Ages and people today.

Originality: This study will examine the extent to which the suffering and happiness experienced by humans—from the earliest human societies to the present day—have influenced political thought, and will assess whether humans have managed to achieve happiness over the thousands of years leading up to the present.

Keywords: Human history, neoliberal society, happiness, forced happiness, pain.

Giriş

Modern zamanlar öncesi ilkel topluluklar, günümüzden yaklaşık 2,5 milyon yıl öncesinde çeşitli araçlar kullanarak avcılık ve toplayıcılık gibi yaşam formlarıyla hayatta kalmaya çalışmışlardır. Bu avcılık ve toplayıcılıkta, zamanla uzmanlaşarak klan toplumuna bir geçiş sağlanmıştır. Daha sonra yapılan yabani tahıl devşiriciliği, önceki toplayıcılıktan farklı olarak, toplanan tahılın ambarlanabilmesiyle insanların toplayıcılıktan üretime geçmelerinde bir aşama olarak görülmektedir. İkel topluluklarda insanlığın gelişme süreçleri oldukça yavaş ilerlemektedir. Buzul çağı gibi bazı tabiat koşulları bu sürece neden olmaktadır. Ancak bu yavaş ilerleme bu topluluklara bazı edimler kazandırmıştır. Örneğin uzmanlaşmamış ilkel toplulukların toplumsal artı üretmeye engel olan ekonomisi, onların topluluk içinde avcılık ve toplayıcılıktan elde ettikleri ürünleri adaletli paylaşımlarına neden olmuş ve birbirleri ile çatışmalarını engellemiştir. Bunun sonucunda da “Kolektif eylem” ile topluluğun maruz kaldığı riskleri, örneğin kıtlık gibi istenmeyen kötü durumları, paylaşım duygusuyla atlattıklarını sağlamıştır. (Şenel, 2019, s.22) Milattan önce on bin yıllarına gelindiğinde tahıl devşiriciliği yerini yabani tahılların sulanması tekniği ile tahıl üreticiliğine bırakmaktadır. Neolitik devrim adı verilen bu devrim ile bir yerden bir yere sürekli yer değiştirme ve düzensizlik son bulmuş, buna karşın zirai faaliyetlerin takip edilmesi süreçleri ile yerleşik bir sistem oluşmuştur. Bu düzen ile kadınların geçim alanında önemi artmış, beslenme ve nüfus sorunları çözülmüştür. Bu devrim aynı zamanda toprağa sahip çıkılması, ekinin korunması ve hasat zamanının beklenmesi gibi koşullara neden olmuş, mal birikimini ve özel mülkiyeti ortaya çıkarmış, bu da biriken malları ve toprağı ele geçirmek amacını taşıyan savaşların kıvılcımını ateşlemiştir. Bitkilerin evcilleştirmesini, hayvanların evcilleştirilmesi izlemesi ise avcılıkta erkeklerin, toplayıcılıkta ise kadınların olduğu toplumsal iş bölümüne, bu tarım devrimi ile ikinci toplumsal iş bölümü eklenmiştir. Bu süreç günümüz modern toplumuna varan bir dizi olaylar dizisini başlatacaktır. (Şenel, 2019, s.24)

Tarihsel Bilinç

İkel topluluğun düşünce biçimi Eskitaş, Ortataş ve Yenitaş çağı düşünce biçimleri olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Örneğin Eskitaş çağında düşünce somut düşünce, anolojik düşünce ve sihir-

sel düşünce olarak kategori edilebilir. Somut düşüncede, Eskitaş çağı insanı vahşi bir hayvanla karşılaşınca bu hayvanın kendisine zarar vereceğini düşünürken edilgen bir düşünce içerisinde. Kendisini savunmak için keskin bir taş ile ağaçtan elde ettiği odun parçasını bir araya getirmeyi planlarken ise etkin bir düşünceye sahip olmaktadır. Sonuç olarak ilkel insan somut şeyleri düşünmektedir. Analogik düşüncede takım olarak avlanan insanın avın gerekleri olarak işaretlemeleri ve iletişim kullanmalarıdır. Böylece ilkel düşünüşün, sinyalleşmelerle ve simgeci işaretlemelerle benzetmeci temellerinin atıldığı söylenebilir. (Şenel, 2019, s.29) Bu benzetmeci temeller taklitçilik yolu ile iktisadi ve sosyal yapıda kendini törecilik ve anane gibi kolay kolay değişmeyen kuralların olduğu bir sosyal birlik olarak gösterir. Sihirsel düşüncede ise, insan bir hadise sırasında tesadüf olarak algıladığı yer ve zamanı alıp aklına yerleştirdiği olguları bu hadise ile bağdaştıracaktır. Örneğin L.S.B. Leakey Türkçe'ye "İnsanın Ataları" adıyla 1971'de çevrilen yapıtında:

Bazı çağdaş ilkel Afrika topluluklarının kaybolan hayvanlarını ararken akşam olması üzerine aramaya son verilince kaybolmasın ya da biri almasın diye, hayvanın resmini kayalara çizerek sabahleyin bıraktıkları yerden aramaya devam etmek üzere, hayvanı olduğu yerde durdurduklarına inanmaktadırlar.

Şeklinde ifade etmektedir. Bu Afrika topluluğunun çizdikleri tabu ile onu koruduklarına ve inanışlarına bakarak L.S.B. Leakey, avcı grupları tarafından mağara duvarlarına çizilen yaralı hayvan resimlerinin de bu niyetle inanılan sihirler olduğunu düşünmektedir. (Leakey, 1988, s.130)

İlk çağlarda insanın yaşam mücadelesi; hayatta kalmak, barınmak, yiyecek bulmak gibi daha somut düşünceler içerisinde geçiyordu. Acı ve mutluluk daha çok yaşam ve ölüm arasında ince bir çizgiydi. Örneğin ava çıkan ilkel bir insanın avdan yaralanmadan eli boş dönmemesi ya da topladığı mantarın zehirli olmadığını öğrenen ilkel insanın mutluluk seviyesi oldukça yüksekti. Ortataş çağında düşünce sorun çözücü ve totemci düşünüş şeklinde gerçekleşiyordu. Sorun çözücü düşünüşte artık ok ve yay avcılıkta hayvanlara yaklaşarak avlanmasının tehlikeleri sorununa bir çözüm getirmiştir. Totemci düşünüşte ise Eskitaş çağındaki sihirsel düşünüş, totemci düşünüş biçiminde ortaya dökülmüştür. Klan bir toplum, ata ile özdeşleştirilir ve o totemin soyundan geldiğine inanılır. Klan toplumun bir başka özelliği de kendi topluluğu üyelerini kardeş sayıp ona göre davranmasını gerektirmektedir.

Yenitaş çağında insanın düşüncesinin merkezinde insan olmaktadır. Örneğin Eskitaş çağında doğaya karşı edilgin bir tavır takınan yani düşüncenin merkezi doğa olan insan kendisine bu merkezden bakmaktaydı. Tarımsal üretime geçişle birlikte tabiat karşısında etkin bir davranışta bulununca düşüncenin merkezinde insan bulunmaya başlamıştı. Örneğin tabiattaki bitkisel canlılar mevsimlere göre bir süre yaşamlarını sürdürdükten sonra, sonbaharda ölmektedir. Ancak bu ölüm ebedi bir ortadan kayboluş olmamaktadır. Baharın gelişiyle yer altında bulunan tohumlardan yeniden filizler çıkmaktadır. Bu süreç insanın inancını da etkilemiştir. Avcılık toplayıcılık döneminde insan, hayatını hayvan hayatına benzetirken, tarım devrimi ile birlikte insan, hayatını bitkilerinki gibi bir sürece benzetecektir. Ölüm karşısında gömüldükten sonra tıpkı bitkiler gibi yeniden dirileceğine inanacaktır. Yenitaş çağında sihirsel düşünüşten dinsel düşünüşe doğru bir geçiş başlamaktadır. Bu çağ ilkel topluluktan uygar topluma geçiş çağı olarak söylenebilir. Eskitaş, Ortataş ve Yenitaş çağlarının topluluklarında siyasal düşünce söz konusu değildir. Ama sosyal yaşamın sonucu olarak oluşan siyasal düşünüşün temelleri Yenitaş döneminin dinsel düşünüşünde bulunmaktadır. (Şenel, 2019, s.39)

Neolitik devrim adı verilen tarım devrimi ile birlikte günlerin, ayların ve yılların tespit edilmesi, nehirlerin taşma zamanlarının bilinmesi, yıldızların hareketleri, yazı ve çeşitli hesaplamalar hayatın akışı içerisinde doğan ihtiyaçlar neticesinde oldukça önemli bir hale gelmeye başlamıştı. Bu gelişmeler de tarımda ve üretimde önemli artışlar meydana getirdi. Tarım devrimi ile birlikte geleceğin öngörüsünün önemi artmıştır. Çiftçilerin bundan böyle mevsimleri, nehirlerin taşma zamanlarını ve yıldızları izleyerek tarımsal faaliyetlerde bulunmaları gerekmiştir. Zirai üretim iktisadi, mevsimlere göre olan bir üretim sürecine bağlıydı, bu süreçte genelde hasat dönemi, ekip biçme döneminden daha az bir sürede

gerçekleşmekteydi. (Harari, 2021, s.112) Çiftçilerin bu gelecek kaygıları onları stok yapabilmek için tükettiklerinden fazla üretmeye mecbur etmişti. Çünkü doğal afetlerden ya da kıtlıktan dolayı kötü geçen yıllarda onları zor zamanlar ve acılar beklemekteydi. (Harari, 2021, s.113)

Tarım devrimi ile birlikte sosyal ve siyasal sistemlerin temelleri oluşturulmuş oldu. Çiftçiler bu süreçte çalışmalarının karşılığı olan ekonomik zenginliğe o günlerde kesinlikle ulaşamadılar. Bu dönemle birlikte yeni yeni filizlenmeye başlayan yönetici sınıfları, çiftçilerin alın teriyle ürettikleri fazla gıdaya el koyup çiftçileri de asgari düzeyde hayatta kalabildikleri bir yaşama mecbur etmişlerdir. (Harari, 2021, s.113) Bu yönetici ve seçkinler sınıfını, tapınaklarda toplanan toplumsal üretim fazlasını kullanan rahipler, koruyucu sınıfı ise tarımsal faaliyetlerde sulama işerinde görev yapanlar ile alet edevat temin edilmesinde ibadethanelerin inşa işlerini yapan zanaatçılar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bu sosyal üretim fazlası ile tapınak için dış alım satım işlerini yürüten tacirlerinde beslendiği bilinmektedir. Bu şekilde bir sosyal iş bölümü ile çiftçiler, koruyucular, el sanatkarları, tüccarlar, rahipler ve köleler katmanları oluşturulmuş olmaktadır. (Şenel, 2019, 46)

Sosyal katmanların oluşmasıyla devletin yapısı oluşmakta ve bu süreçte büyük imparatorluklar kurulmaya başlanmıştır. Bu noktayı Yuval Noah Harari şu şekilde ifade etmektedir:

MÖ 7000’de o sıralar Anadolu’daki Çatal Höyük’te beş ila on bin arasında insan yaşıyordu. MÖ 3100’de tüm aşağı Nil vadisinde birinci Mısır Krallığı vardı. Firavunlar binlerce kilometrekarelik toprakları ve yüzbinlerce insanı yönettiler. MÖ 2250’de Büyük Sargon, ilk büyük imparatorluk olan Akkad İmparatorluğunu kurdu ve beş bin dört yüz askerlik bir ordusu olan imparatorluğun bir milyondan fazla nüfusu vardı. MÖ 1000 ila 500 arasında Ortadoğu’da ilk mega imparatorluklar ortaya çıktı. Bu imparatorluklar Geç Asur, Babil ve Pers İmparatorluklarıydı. Bu imparatorlukları on binlerce asker ve milyonlarca kişilik nüfuslar oluşturmaktaydı. (Harari, 2021, s.115)

Bu imparatorlukların yönetiminde bulunan insanların oluşturduğu iş birliği çoğunlukla gönüllü değildi ve çok nadiren eşitlikçiydi. İnsanların arasında bulunan iş bölümü ağları genellikle baskı ve sömürüye dayalıydı. Örneğin eski Yunan toplumlarında devlet yönetimi, eski çağ toplumlarından Yunan kent devletlerine kadar bin yıllık bir süreçte tarım devriminden önceki ilk toplulukların üretim şekillerinden sömürgeciliğe kadar birçok farklı kademelerden gelmişlerdir. (Şenel, 2019, s.226) Eski çağ toplumlarında üretimdeki en önemli faktör emektir, bu emek ise büyük kent devletleri ve imparatorluklar düzeyine gelindiğinde daha çok köle emeğine dönüşmüştür.

MÖ 221’de Roma İmparatorluğu, bütün Akdeniz bölgesini toplayarak hakimiyet kurmuştu. Roma İmparatorluğu en güçlü olduğu zamanlarda yaklaşık yüz milyona yakın kişiden vergi toplamaktaydı. Bu vergi, iki yüz elli ila beş yüz bin kişilik düzenli bir askeri güce, yapıldıktan on beş asır sonra bile hala kullanılmakta olan yollara ve bugün bile gösterilerin yapıldığı antik açık hava amfi tiyatrolara harcanırdı. Köylüler yönetici kesimin kurduğu iş birliği düzeninin karşılığını çok değerli üretim artılarıyla ödüyorlardı ve bir vergi toplama görevlisi bütün bir senenin çabasını köylünün elinden aldığı anda, onların ümitsizlik ve acı çekmesine neden oluyordu. Romalılar, amfi tiyatroları, zengin Romalılar vahşi gladyatörlerin gösterilerini izlesinler diye Romalı kölelere yaptırıyorlardı. (Harari, 2019, s.116)

İmparatorlukların kurdukları bu iş bölümü ile eşitsizlikçi bir yapının olduğu görülmektedir. Peki bu eşitsizlikçi ve çoğu insanı mutsuz eden sadece belirli bir zengin sınıfın müreffeh bir yaşam sürdüğü bu yapı nasıl düzgün bir şekilde işlemektedir? Bu düzeni kurmak sürekli emek gerektirmektedir. Bu sistemin yürümesi için sertlik ve bir kuvvet kullanmak gerekmektedir. Güvenlik kuvvetleri, yargı yerleri ve cezaevleri insanların sürekli bir şekilde sisteme uymalarını söylemek için çalışmaktaydılar. Ancak bu sistem sadece zor kullanmayla sürdürülmemektedir. Düzene gerçekten inananların da olması gerekir. Kimi kez birçok güvenlik kuvvetinin yapamadığını tek bir din adamı hem de daha az maliyetle ve etkin olarak yapabilmekteydi. (Harari, 2021, s.122)

Burada bir kavrama açıklık getirmek gerekmektedir. İnsanlık tarihindeki devletlerin oluşumundan günümüzdeki modern devletlere kadar sosyal bir devamlılığa neden olan sistemin tanrılar veya doğa yasaları tarafından yaratılmasının objektif bir doğruluk olduğu öne sürülürse yapılan iş bölümü de büyük devletlerin idaresini kolaylaştırıcaktır. Harari bu süreci:

İnsanların eşit olmamasının sebebi Hammurabi öyle söylediği için değil, Enlil ve Marduk (Babillerin Tanrıları) öyle buyurduğu içindir. Ya da insanların eşit olmasının sebebi Thomas Jefferson öyle söylediğinden değil, Tanrı onları öyle yarattığı içindir. Serbest piyasanın en iyi ekonomik sistem olmasının sebebi Adam Smith'in öyle buyurması değil, bunun doğanın değiştirilemez yasası olmasıdır. Şeklinde ifade etmektedir. (Harari, 2021, s.123) Dolayısıyla insanlara bu yönde terkinlerde bulunarak onların kurulan bu düzene inanmalarını sağlamak yönetimin işini kolay hale getirmektedir.

Tekrar Roma İmparatorluğu zamanlarına dönecek olursak kölelik Roma İmparatorluğunda önemli bir üretim faktörü olarak kullanılmaktaydı. Roma İmparatorluğunda tarım devletin sermaye sahibi çiftçilere kiraladığı topraklarda ve özel mülk adı verilen büyük topraklar üzerinde üretim yapılmaktaydı. Kapitalist denebilecek çiftlik sahiplerinin çok sayıda insanı zorla çalıştırarak, şehre ve pazara yönelik üretim elde ettikleri bir ekonomik sistem vardı. (Şenel, 2019, s.227) Orta Çağda Roma Devleti'nin kapitalist tarımcılara para karşılığında işletilmesi için verilen latifundia adı verilen işletmeleri, manör (malikane) olarak adlandırılmaktaydı. Coloni (kolon) denilen kiracı çiftçilerle köleler, serf olarak adlandırılan, yarı köle konumunda kimselere dönüşmüşlerdir. Magnate (şef) denen büyük toprak sahiplerinin yerini ise feodal beyleri almıştır. (Şenel, 2019, s.227)

Malikanelerin kendilerine yeterli üretim birimleri olmaları nedeniyle, Eski çağ (özellikle, Mezopotamya, Yunan ve Roma) toplumlarında egemen olan kent kültürü, yerini kırsal kültürün ağır bastığı bir duruma götürmüştür. Roma ülkelerinde, bilindiği gibi özgür ama Roma vatandaşı olmayan kimseler vardı. Bu kimseler ancak bir Roma vatandaşının koruması altına girerek hukuk alanında özgür yurttaşlarınkine eşit konum kazanabiliyorlardı. (Şenel, 2019, s.229) Orta Çağ döneminde Latin dünyasında tüm vatandaşların eşit hakları yoktu ve bu durum emeğin haksız yere el değiştirmesine neden oluyor, acıyı ve haksızlığı ortaya çıkarmaktaydı. Örneğin serfler feodalitedeki sosyal sınıfın en sondaki katmanıdır. Asil soyluların arazilerinde efendilerine ait araç ve gereçlerle üretim yapmaktaydılar. Serfler, hasılatın bir yılda tüketecekleri yiyecekleri haricindeki bölümünü üretim fazlası olarak, adına çalıştıkları efendilerine verirlerdi. Bununla birlikte senenin belirli dönemlerinde çalıştıkları efendilerinin kimi işlerinde zorla çalıştırılan kimselerdi. (Şenel, 2019, s.233) Roma'nın devlet yönetiminin temellerini aldığı Eski Yunan antik çağındaki Aristoteles'in, kölelik hakkındaki görüşleri Ahlâk kitabında anlattığı üzere şu şekildeydi, köle canlı bir araç, araç cansız bir köleydi. Ona göre kenttaşların bedeni bozucu işlerde, ruhu alçaltıcı zanaatlarla zaman harcamalarını istememektedir. Onların savaş zamanlarında savaşçılıkla, barış zamanında felsefeyle ve politikayla uğraşmalarını istemektedir. (Şenel, 2019, s.183) Roma İmparatorluğu'nun Orta Çağ toplum düşüncesinde; Roma, Cermen, Yunan ve Hristiyan düşünce öğelerinin etkileri görülmektedir. Theodosius Roma İmparatorluğunu iki oğlu arasında paylaşmış, Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu diye iki ayrı İmparatorluk olarak mevcut bulunmuşlardır. Fakat Batı Roma İmparatorluğu, artan Cermen baskıları sonucu yıkılmış, Doğu Roma İmparatorluğu Bizans olarak varlığını sürdürmekteydi.

Feodalitenin yıkılması ile birlikte Orta Çağ yerini Yeni çağa bırakmış, Orta Çağın dinsel ve siyasal düşünüşü çağımızın bilimsel siyasal düşünüşüne doğru bir yöne girmiştir. Bu bilimsel düşünüşün temelinde iktisadi ve sosyal sahalarda gerçekleştirilen devrimler yatmaktadır. İnsanlık tarihinde en büyük ve en genel gelişme aşamalarında üç temel ekonomik ve düşünce biçimi vardır. Bunları Şenel bu şekilde belirtmiştir,

1- Toplayıcılık ve avcılık ekonomisi ve bu dönemin sihirsiz düşünüşü,

2- Tarım üretimi ekonomisi ve bu dönemin dinsel düşünüşü,

3- Endüstri üretimi ekonomisi ve bu dönemin bilimsel düşünüşü.

Olarak özetlenebilir. (Şenel, 2019, s.300)

Orta Çağ Avrupa'sında haçlı akınları ile başlayan büyük deniz ticareti ve araziden elde edilen servet yanında mal alım satımından elde edilen varlıklar oluştu. Böylece ticaretle zenginleşmiş tacirler sınıfı aristokrat sınıfın karşısında belirmeye başladı, bu da artarak mal üretimiyle yani sanayi yoluyla zenginleşen endüstrici kapitalistlerin ortaya çıkmasına neden oldu. İktisadi gücü eline alan bu sınıf politik gücü de eline almak istedi. Kentte yaşayan varıl sınıf bundan böyle kırsal kesimin kenti yönetmesini yani feodal beyin boyunduruğuna girmek istemediler. Bu varıl sınıf yaşadıkları kenti kendi kuralları ile yönetmeye başladılar. Fakat bu kuralları kente yaşayan her sınıftaki halktan ya da iktisadi gücü elinde tutan soylu kesimden daha çok mal alım satımı ya da endüstri yoluyla zenginleşmiş burjuva olarak tabir edilen kesimden oluştu. (Şenel, 2019, s.304) Zenginleşen bu tacirler ellerinde bulunan sermayeyi daha etkin kullanma düşüncesi ile büyük imalathaneler kurup ustaları, çiftçileri buraya toplayıp düşük bedelle çalıştırarak büyük miktarlarda mal üretmeye başlamışlardır. Burada yine toplumsal cefa ile toplumunun acı ile olan bağı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak kendi kendine, kendi aletleriyle üretim yapan ustalar yapım evlerinin ucuza ürettiği mallarla rekabet edemeyerek iflas etmişlerdir. Yeni çağ ile birlikte Batı Avrupa'nın kırsal kesimde dağılık haldeki derebeylik olan siyasi yapı, ileriki dönemlerde halkın hak ve özgürlüklerinin geliştirilip, kurumlaştırılıp, güvence altına alındığı sonuçları doğurmaktadır. Bu dağılık derebeylerin dağılımı çoğulcu bir yönetim olarak kendini göstermiş ve özgürlüklerin artacağı bir ortama neden olmuştur. (Şenel, 2019, s.314) İlk başlarda feodal derebeyler, 1215'teki Magna Carta sözleşmesinde ve onu izleyen öteki haklar sözleşmelerinde görüleceği gibi, kralın yetkilerini kısıtlayıp bazı haklar elde etmişlerdir. Aristokratların bu imtiyazlı hakları ilerleyen zamanlarda toplumsal savaşlarla burjuvaları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. 16. ve 17. asırlarda soylular kralların erkini kısıtlamak isteyip, burjuvalar krallardan yana oluyorken, 18. yüzyılda bu durum değişerek burjuvazi yasama ve yürütmenin tek kralda olduğu sistemi kısıtlamak niyetiyle özgürlük ve eşitliği istemiştir. (Şenel, 2019, s.310)

Modern zamanlar olan 20. ve 21. yüzyılın temellerinin atıldığı Yeni çağda özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi toplumsal sıkıntıların nasıl bir süreçten geçtiği Orta Çağ Avrupası'nın karanlık çağında kilise tarafından formüle edilmiştir. Kilisenin formüle ettiği biçimleriyle Orta Çağın düşünüşü "Eşitsizlikçi", "İmana dayanan", ve "İki yüzlü" bir ideolojydi. Bu biçimleri Şenel şu şekilde yorumlamıştır: Eşitsizlikçiydi, çünkü köleliği de içine alarak bu dünyadaki eşitsizlikçi düzen, Tanrı, melekler, insanlar, hayvanlar biçiminde sıralanan evrensel tanrısal sıra düzeninin bir gereği olarak görülüyordu. Öte dünyacı idi, çünkü eşitlikçi özelemler öte dünyaya ertelenmiş, bu dünya hor görülümüş, bu dünyanın maddi değerleri aşağılanmış sözde tinsel değerler yüceltilmişti. Öte dünya bu dünyadan önemli gösterilmiş, bu dünyanın üstüne çıkarılmıştı. İki yüzlü idi, çünkü maddi değerleri, varlığı, hazı, cinsel tutkuyu aşağı gören din adamları egemen kesimi, bu nimetlerden bol bol yaralanmaktaydı. Halka ise manevi değerlere önem vermelerini, bu dünya yoksulluklarına katlanmalarını öğütüyorlardı. Bu nedenle iki yüzlü bir ahlâkın ya da ahlâksızlığın ürünü olan bir kültür geliştirilmişti. (Şenel, 2019, s.315)

Bu dönemin sonucunda artan tacir sınıfı ve endüstri üretimi dönemlerinde kapitalist kentsoylu ekonomisinin geliştiği alanlarda ve asırlarda Hümanizma, Rönesans, Reform ve Aydınlanma akımları gibi yeni düşünüş akımları meydana gelmiştir.

Avrupa'da artan ticaret ve zenginleşen tüccarlar o dönemin kralları ve generalleri tarafından benimsenmeye başladı. Avrupalı kaşiflerin yeni kıtaları keşfi, giderek vergilerden daha çok kredilerden sağlanıyor ve yatırımlarına en fazla dönüş isteyen sermayedarlar tarafından finanse ediliyordu. Kristof Kolomb adında bir denizci 1484'te, sürekli Batıya doğru giderek Doğu Asya'ya ulaşabileceğini ve bu-

ranın yeni bir ticaret yolu olabileceğini umuyordu. Bunun içinde filosunu finanse etmesi üzere Portekiz Kralına ve sonrada İtalya, Fransa, İngiltere'deki potansiyel yatırımcılara başvurdu. Daha sonra İspanya Kralı Ferdinand bu seferi finanse edeceğini söyledi. Böylelikle Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfi ile İspanyolların burayı fethetmesini sağladı. (Harari, 2021, s.315)

Neoliberal Düşüncenin Temelleri

Keşfedilen yeni yerleşim yerleri ile birlikte Avrupa'dan Amerika kıtasına doğru bir göç dalgası ve orada yeni bir devlet oluşturma süreci ışığında çeşitli siyasal düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu düşüncelerden bazıları 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da kendini göstermektedir. 17. yüzyılın ünlü felsefecilerinden Thomas Hobbes insan doğasının temel gereksinimlerinin güvenlik ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Onun yaşadığı dönemdeki iç savaş ve karışıklıklar onu bu düşünceye sevk etmiş olabilir. Bu istenç toplum tarafından "erk isteği" biçimine dönüşmektedir. Bu nedenle onun düşüncesi ile insanlar topluluk içinde yaşamalarından ve devletlerin kurulmalarından önce bir doğa durumunda hayat sürüyorlardı. Bu doğal durumda bütün insanlar kendilerini güvenli hissetmek istiyorlardı. Bundan dolayı başkalarına karşı hakimiyet sağlayınca kendilerini güvende hissetmekteydiler. Böylelikle Hobbes'a göre, uygar yönetimin bulunmadığı yerde doğa durumu mevcuttur ve burada insan insanın kurdudur. İnsanlar arasında doğa durumuna, herkesin herkesle savaşına son verilmesi, akla uygun biçimde karşılıklı güvenin yerleşmesi, insanların bir araya gelip yaptıkları bir toplum sözleşmesi ile sağlanmaktadır. (Şenel, 2019, s.353)

18. yüzyıla gelindiğinde ise Jean Jacques Rousseau sahneye çıkar. Onun doğa durumu kavramını anlatması İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı adlı yazısında uzun uzun betimlenir. Ona göre, doğa durumunda iyi, kötü, adaletli, adaletsiz gibi kavramlar söz konusu olmamaktadır. Doğa durumunda insanlar arasında uygarlığın neden olduğu eşitsizlikler yoktu. Çünkü mülkiyet yoktu. Bu nedenle doğa durumunda eşitlik ve eşitsizliğin neden olduğu bir özgürlük vardı. (Şenel, 2019, s.391) Rousseau özgürlüğü, insanlar özgür doğarlar, oysa her yerde zincire vurulmuşlardır. Kendilerini başkalarının efendisi sayanlar bile onlardan daha az köle değildir. Şeklinde söylemiştir. (JJ.Rousseau, 1999, s.29) Bu sözleri ile Rousseau özgürlüklerin ve eşitliklerin kaynağının uygarlıktan önce var olduğunu ama uygar toplumda da sürmesi gerektiğini ya da sürebileceğini göstermek istemiştir.

Özgürlük, bir kişinin herhangi bir faktörde, herhangi bir basit eylemin yapılmasını veya yapılmamasını, zihninin belirlemesine veya düşünmesine göre, böylece ikisinden birini seçmesine göre gerçekleştirme gücüdür. (Locke, 1992, s.164) John Locke'dan (1632-1704) günümüze kadar; serbest ticaret, bireysellik, özel mülkiyet, sınırlı devlet, kanun hakimiyeti, kendiliğinden düzen, bireysel özgürlük gibi düşünceler liberalizmin temelini oluşturmuştur. (Başdemir, 2009, s.11) Diğer bir ifade ile politik ve ekonomik özgürlüğün savunması çevresinde şekillenen temel prensiplerin izafi olarak basit ve açık birleşiminin ötesinde, geniş bir yelpazedeki eğilimleri ve görüşleri hoş görü ile karşılayan bir öğretilerdir. Ancak neoliberalizm liberalizm rolü yapan bir kavramdır. Yani tam bir özgürlükçü değil de yarı özgürlükçü bir insanı tanımlayan bir kavram olarak tanımlanabilir. (Vasques, 2003, s.16)

Günümüz modern dünyasında insan, iktidarların mutlu ol formülü ile zincire vurulmuştur. İnsanın mutlu olarak acıyı bastırmaya çalışması, neoliberal iktidarın isteği doğrultusunda, kişinin yaşam ve çalışma performansını düşürmemesi içindir. Kişiyi sürekli motive ve optimize etmeye çalışarak, neoliberal iktidar, mutluluk trendini oldukça verimli kılmaktadır. Ancak mutluluğun verdiği sarhoşluktan kendisinin zincire vurulduğunun farkında değildir. Kendini özgür sanır. (Han, 2022, s.21) Rousseau insanın özgür olduğunu, uygarlıkla birlikte özgürlüğünün kısıtlandığını söylemektedir. Ancak 21. yüzyılda çok daha karmaşık bir yapıyla insanın özgürlüğü, görünürde, baskılanmadan sömürülmektedir. Bütün insanlık tarihi boyunca insana buyurulan "İtaatkâr ol" denmesine karşın günümüzde bu buyruk

“Mutlu ol” telkiniyle özgürlük üzerinde baskı oluşturmaktadır. Modern zamanlarda, özgürlüklerin kısıtlanması gibi eşitsizlikler, biraz daha fark edilmeden yapılmaktadır. Örneğin günümüz palyatif (geçişirici) toplumundaki iktidar tarafından yapılan, genel bir akımın sebep olduğu, “Mutlu ol” şeklinde söylemlenen mutluluğun olumluluğu, acının olumsuzluğunu yerinden etmektedir. Olumlu bir duygusal sermaye olarak görülen mutluluk kesintisiz bir performans yetisi sağlamak durumunda olmaktadır. Böylelikle insan mutluluğa bağımlı bir hale gelmektedir, bu da kendisini özgür zannetmesine ve kendi özgürlüğünü, kendi isteğiyle sömürmesine neden olmaktadır. (Han, 2022, s.21) Temelde Rousseau’nun da söylediği olgu gerçekleşmektedir. Ancak Rousseau’ya göre:

Herkesin tek tek haklarını devretmesiyle ortaya, toplumu yönetecek olan ve genel istenç olarak adlandırılan ortak bir güç çıkmaktadır. Böyle bir toplumsal sözleşmeye toplumun tüm üyeleri katılmış, katılmayan toplum dışında kalmıştır. Toplumun tüm üyeleri haklarının ve özgürlüklerinin tümünü devretmiş olmakla birlikte, tüm haklarından ve özgürlüklerinden eksiksiz yaralanmaktan geri kalmayacaklardır. Sadece doğa durumunda sahip oldukları güvencesiz doğal haklarını ve güvencesiz doğal özgürlüklerini topluma ve devlete bırakmış, karşılığında ise kendilerine güvenceli uygar haklar ve uygar özgürlükler bağışlanacaktır ve bu bir kazançtır. (Şenel, 2019, s.394)

Dolayısıyla neoliberal palyatif toplumun insanın doğal bir hakkı olan özgürlüğe yapılan gizli baskısından, JJ. Rousseau’nun kurtuluş reçetesiyle yeniden kavuşmuş olacaktır. Rousseau’nun düşüncesi toplumcu bir düşüncedir. O, temsili demokrasinin olduğu ve iktisadi eşitsizliğin bulunmadığı bir ülkede ideal bir düzen olacağını kabul eder. Egemenliğin koşulsuz halkın olduğu ilkesi çağdaş anayasalara geçmiştir. (Şenel, 2019, s.396) Bu durumda şöyle bir soru akla gelebilir. Bir azınlığın hatta birtakım şartlarda ekseriyetin istenci genel istenç ile anlaşmazsa durum ne olacaktır? Rousseau’nun yanıtı şu şekildedir, toplum sözleşmesi, genel iradeye itaat etmeye yanaşmayanların topluluk tarafından itaate zorlanacağını üstü örtülü olarak garanti eder. Bu genel iradeye karşı duran kişinin özgür olmaya zorlanacağı anlamındadır. (JJ Rousseau, 1999, s.51)

Şimdiye kadar anlatılanlar insanlığın kısa bir tarihi ve önemli bazı hususlar üzerineydi. Peki insanlık yaşanan bu modern dünyada eski çağlara göre daha mutlu oldu mu? Ya da daha mı acılar içine düştü? Ya da hakikati bulmada mutluluk mu ya da acı mı daha önemli. Şimdi bu soruların cevabını bulmaya çalışalım. Bu soruların cevabı için mutluluğun ölçülmesi üzerine biraz eğilmekte fayda görülmektedir.

Dünya son birkaç yüzyılda önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmelerden en önemlilerinden bir tanesi dünyanın küresel bir mahalle haline geldiğidir. Bunda iletişim araçlarının payı oldukça büyüktür. Bugünkü insanlar eskiden sadece masallarda olan bir zenginliği yaşamaktadırlar. İnsanlık gelişiminde meydana gelen zıplayış 19. yüzyılda endüstri devrimi ile başlamasına rağmen en büyük zıplayış 20. yüzyılda meydana gelmiştir. 20. Yüzyılda Amerikalıların yaşam standartlarında meydana gelen artış binlerce yıllık beşerî gelişmenin daha yavaş adımlarla meydana geldiğini dikkate aldığımızda oldukça etkileyicidir. Endüstri devriminden önceki binlerce yılda gelirler neredeyse sabit kalmış yıl başına ortalama %0,5 artmıştır. Yaşam ümidi 1700 yılında Yunan ve Roma İmparatorlukları döneminden fazla değildir. İnsanlık tarihinin büyük kısmı boyunca hayat Thomas Hobbes’un çok iyi betimlediği gibi çirkin, vahşi ve kısa idi. (Vasques, 2003, s.54) 20.yüzyıl boyunca Amerika’da yaşam kalitesinde meydana gelen ilerlemeleri anlamının yolu, zihinsel olarak yüzyıl öncesine gidilerek anlaşılabilir. Yaşam 1800’lü yıllarda 19. yüzyılın ikinci yarısında tüberküloz, tifo, senatoryum, çocuk işçi, çocuk ölümü, atlar, mumlar, zenci yasaları, kalabalık ailelerin oturduğu apartmanlar, mezbahalar, konuttan ayrı tuvalet dönemi, linç etmeler, sadece zencileri değil, yaygındı. Elli yaşına kadar yaşamak bir kişi için büyük lütuftu. Bir anne için bütün çocuklarını ergenlik çağına geldiklerinde de hayatta görmek, tabiatın üstünlüğü demektir. Her on çocuktan birisi birinci yaş gününe ulaşmadan ölüyordu. Yüzyıl önce ebeveynler sürekli çocuk ölümü korkusuyla yaşıyorlardı. (Vasquez, 2003, s.54)

Mutluğun Niceliği

Bilim, sanayi, teknoloji ve sağlık alanındaki büyük gelişmeler insanların yaşam ömürlerini uzatıp yaşam kalitelerini arttırarak onlara büyük bir güç sağladı. Peki insan hayatını etkileyen bu gelişmeler insanları daha mutlu yaptı mı? İnsanlık tarihi boyunca yaşanan tüm süreçler ve bunca bilimsel birikim insanların hayat memnuniyetlerini arttırdı mı? İlk çağlarda avcılık ve toplayıcılıkla yaşamını sürdüren insanın yerleşik hayata geçip çiftçilikle uğraştığındaki mutluluğu gerçekten onu mutlu etti mi? Acaba avcılık ve toplayıcılıkta tükettiği besinler ona daha mı faydalıydı?

Bu soruların cevabı felsefi bir düşünüş ile cevaplanabilir. Günümüz düşüncelerinin ve politik programların önemli bir bölümü insanın mutlu olmasının nedeni hakkında temellendirilmemiş bazı düşüncelerden oluşur. Bu konuda Harari mutluluğun ideolojik kaynağını şu şekilde belirtmiştir, milliyetçiler siyasi anlamda kendi kendini yönetmenin mutluluğun kaynağı olduğunu, komünistler herkesin proletarya diktatörlüğü altında mutlu olacağını, kapitalistler de yalnızca serbest piyasanın en çok insana mümkün en çok mutluluğu sağlayacağını ve bununda ekonomik büyüme ve ürün bolluğuyla gerçekleşebileceğini iddia ederler. (Harari, 2021, s.371) Mutluluğu yaşam şartlarının kalitesi olarak algıyorsak bu noktada örneğin Amerika'daki bugünün yoksul insanının yaşam koşullarını yüzyıl öncesinin hali vakti yerinde olan bir Amerikalıyla karşılaştırmamız gerekir. 20. yüzyılda yoksul olarak kabul edilen Amerikalıların çoğu kaliteli yiyecek, sağlık bakımı, tüketici ürünleri, eğlence, iletişim ve ulaştırmadan rutin olarak yararlanmaktadırlar. Ancak yüz yıl önce Amerika'nın ünlü zenginlerinden Rockefeller ailesinin veya 19. Yüzyıl Avrupa kraliyet bireylerinin tüm servetleri bir araya gelse dahi bu hizmetleri karşılayamazlardı. Bugün mutlak ihtiyaç gibi gördüğümüz günlük temel ihtiyaçları yüzyıl önce altın yığınları olsa bile karşılanamazdı. Örneğin led televizyonlar, notebook bilgisayarlar, internet, cep telefonları, lazer göz ameliyatı, araba gibi şeyleri günümüz ortalama gelire sahip insanlar karşılayabilmektedirler. (Vasquez, 2003, s.58) Ancak bütün bu gelişmeler günümüz insanını mutlu etmeye yetmemiş olabilir. Çünkü insanlar yeteneklerini acılarını susturmak, problemlerini çözmek ve umduklarını gerçekleştirmek için kullandıklarından bugünün insanları Orta Çağdaki insanlardan, onlarda tarım devrimi öncesi taş devrindeki avcı toplayıcı insanlardan fazla mutlu olmadılar. (Harari, 2021, s.371)

Dolayısıyla bilimin, teknolojinin ve sanayinin gelişmesi iyi ve mutlu bir yaşam anlamına gelmediği düşünülebilir. Örneğin bitkilerin evcilleştirilip çiftçiliğin geliştiği neolitik çağda insanlar doğada etkin bir rol oynarken pek çok köylünün durumu avcı toplayıcılıkla uğraştıkları zamandan daha da kötüleşti. Çiftçilerin tükettikleri gıdaların çeşitliliği azaldı, köylülerin ürettikleri mallara yapılan sömürü ve bulaşıcı hastalıklardan daha fazla etkilendiler. Avrupa'daki imparatorlukların yeni topraklara sömürgeci bir anlayışla ulaşması bilimin ve teknolojinin gelişmesine katkı sağladı ancak bu süreçte önemli miktardaki Afrikalı, Kızılderili ve Aborjin için iyi olmamıştır. İnsanlık güçlendikçe bazı zamanlar gücünü kötüye kullanmıştır. Geçilen iki yüzyıl boyunca modern tıbbın çocuk ölümlerini ve salgın hastalıkları azalttığı kabul edilebilir bir gerçektir. Ancak sağlıktaki bu gelişimin nimetlerinden insanlar 1850'ye kadar faydalanamadılar. Çocuk ölümlerindeki düşüş 20. yüzyılda mümkün olmuştur. (Harari, 2021, s.372)

Modern dünyadaki mutluluğu dikkate alırken sadece varlıklı ve yukarı sınıfların ya da Avrupalıların mutluluğunu değerlendirmek bizleri yanlış sonuçlara götürebilir. Günümüz modern iktidarları acıyla mücadele ederek empoze etmeye çalıştıkları mutluluk dispozitifi (yaygın söylemler) acının elinden nesnelliği ve toplumsal nitelikleri almaktadır. Palyatif toplum ilaçlar ya da medya yoluyla olan duyarsızlık sayesinde eleştiriye karşı duyarsızlaşır. Sosyal medya ve bilgisayar oyunları acıya karşı duyarsızlaşmayı sağlamaktadır. Toplumsal mutluluk empozesi bilgi ve düşünmeyi engelleyip hakikati basıkılamaktadır. (Han, 2022, s.23) Neoliberal iktidarların yönettikleri insanların modern toplumda acıyla mücadele etmeleri ve zoraki bir mutluluk isteklerine karşın, gerçekte insanların ruh durumlarında ek-

seriyetle yabancılaşma ve manasızlık hakimdir. Günümüz iktidarları disiplin ve biyo-iktidar biçiminde tezahür etmektedir. 17. yüzyılın hükümdarı gücünü kılıçtan alır ve tebaayı kılıçla tehdit ederdi, buna karşın 21. yüzyılın disiplin iktidarı yaşatıcı ve insanları belirli hesaplar dahilinde en ideal şekilde mutlu bir yaşam sürmelerini denetlemektir. (Han, 2021, s.89) İnsanlığın ilk zamanlarında daha zor koşullarda yaşayan eski insan toplulukları din veya doğayla kurdukları bağlar sayesinde hayatı çok daha anlamlı yaşadıkları tahmin edilmektedir.

Peki mutluluğun insanlar açısından ölçülmesi mümkün müdür? Bu soruya cevap bulmaya çalışan araştırmalar günümüzde mevcuttur. Örneğin yapılan anketlerle insanların gelirlerine göre mutlu olup olmadıkları ölçülebilir ve ankete göre paranın mutluluk getirdiği sonucuna varılabilir. Ancak bu sonuç bir yere kadar doğru iken bir yerden sonra bir anlam ifade edemeyebilir. Örneğin iktisadi sınıfın sonunda yer alan insanlar için daha çok para mutluluk getirebilir. Ancak zaten yüksek gelir kazanan bir yöneticiye şirketi ücretini daha fazla arttırırsa mutluluğu büyük olasılıkla fazla sürmeyecektir. Yapılan anket ve araştırmalara göre uzun vadede neler hissettiği katiyen değişmeyecektir. (Harari, 2021, s.375) Buna karşın aile ve sıkı aile bağlarına sahip insanların, problemlili aileleri olan ve hiçbir zaman ait olacakları bir aile bulamamış insanlardan daha belli bir şekilde mutlu oldukları ortaya çıkarılmıştır. Günümüz gelişmiş modern ülkelerdeki neoliberal iktidarların, mutluluk baskısı ise mutluluğu sıradanlaştırmaktadır. Gerçek mutluluk daha yüksek performans vaat eden olumlu duyguların toplamından da fazla bir şey olmaktadır. Mutluluğu baskıyla belirli bir seviyeye getirmek mutluluğun mantığına uymamaktadır. Mutluluk kendinde bir olumsuzluk barındırmaktadır. Onu sıradanlıktan kurtaran acıdır. Mutluluğu ve acıyı tutku bir araya getirmektedir. (Han, 2022, s.24)

Mutluluk zorlamasının sakıncalarını 19. Yüzyılın ünlü İngiliz filozofu John Stuart Mill dile getirmekteydi. Mill, davranışları özgür olan insanların daha mutlu olacaklarını düşünüyordu. Onun kaygularından birisi devletin insanlara ne yapacağını söylemesiydi. Diğer kaygısı ise “Çoğunluğun tiranlığı” olarak ifade ettiği, bizim tabirimizle mahalle baskısı denilen şeyden ve bunun sonucu olarak bu baskının birçok insanın yapmak istediği şeyi engellemesinden hoşlanmıyordu. (Warburton, 2015, s.93) Ona göre mutluluk:

Başkaları, sizin neyin mutlu edeceğini bildiklerini düşünebilir. Ama genellikle yanılırlar. Kendi hayatınızda ne yapmak istediğinizi en iyi kendiniz bilirsiniz. Bilmiyorsanız bile tek bir yaşam biçimine uymak yerine, kendi hatalarınızı yapmanın daha iyi olduğudur. (Warburton, 2015, s.93)

Şeklinde ifade ediliyordu. Sınırlandırılmamış bireysel özgürlük, sınırlandırılmış bireysel özgürlükten daha çok mutluluğa neden olmakta olup buda Mill’in faydacılık fikrine uymaktaydı. (Warburton, 2015, s.93) Faydacılık fikri “Büyük mutluluk prensibi” ile açıklanmaktadır. Bu prensibe göre yapılan bir fiil olabilecek olan en çok sayıda kişiye en çok mutluluk sağlamalıdır. Faydacılığı ilgi çekici hale getiren en önemli unsur tek bir prensiple bütün olası durumlara yanıt veren bir ahlâk sistemi oluşudur. Ayrıca bireyler arasında tarafsız bir tutum göstermesidir. (Yazıcı, 2016, s.172) Mill bazı zevklerin özellik açısından aynı olmadıklarını beyan etmiştir. Mill’e göre bazı zevkler ötekilerden daha niteliklidir. Bu açıdan aklî zevkler bedensel zevklere nispeten daha yukarı seviyededir. Mill bu konuda şöyle beyan etmiştir: Mutlu bir domuz olmaksızın mutsuz bir Sokrates olmayı tercih ederim. (Arslan, 2021, s.151)

Aristoteles ise, tüm eylemlerde başkası için değil, sadece kendisi için tercih edilen, kendi kendine yeterli olan ve hiçbir eksiği bulunmayan nihâî bir amaç olarak mutluluğu tanımlar. (Aristoteles, 2012, 1097b, s.16) Aristoteles’e göre mutluluk, en iyi, en güzel, en hoş Tanrısal bir şey ve siyasetin temel amacıdır. O, talihe bağlı bir şey değildir. Aksine akla dayalı bir çaba ve eğitimle elde edilebilecek erdemlerin bir ödülüdür. Bu doğrultuda mutluluk, “Ruhun erdeme uygun etkinliği” (Aristoteles, 2012, 1098b-1099b, s.20) şeklinde açıklanabilir. Mutluluğa kavuşturan en değerli yetenek us olduğuna göre, en ideal mutluluğa da sadece usunu en güzel kullanan ve kendini tümüyle fikri bir boyuta taşıyan filozoflar kavuşabilir.

Gerçekte mutluluğun dayanağı akıldır. Çünkü mutluluk, eylemlerin uygunluğuna göre artmaktadır. Demek ki “Mutluluğu”, “Ruhun akla, fazilete uygun davranışı” şeklinde belirtmek de olasıdır. (Ayvaz, 2018, s.90)

Bazı dini ve felsefi akımlar liberalizmden farklı bir düşünceye sahiptir. Harari bu konuyu şu şekilde izah etmiştir:

Örneğin bu düşüncelerden Budizm’e göre acı çekmenin kökeni ne acı ve mutsuzluk ne de anlamsızlık hissidir buna karşın bizi sürekli gergin, yorgun ve memnuniyetsiz kılan şey geçici duygular için verilen sürekli uğraş ve çabadır. Bundan dolayı Budizm’e göre zihin haz duyarken bile memnun değildir, çünkü hazzın kısa süre sonra azalacağını düşünürken bir yandan da kalıcı olması ve yoğunlaşması için sürekli çabalar. (Harari, 2021, s.387)

Mevlana’ya göre ise mutluluk tanımı:

Ahlâkî gelişimini tamamlayan, Allah’la birlik şuuruna ulaşanlar sonsuz bir mutluluk içinde yaşayacak hatta ölümsüzleşecektir. Burada asıl arzu edilen kavram, yüce sevgiliye kavuşmak veya birlikten doğan manevi haza ulaşmaktır. Bu manevi mutluluk Mevlana’ya göre en doğru şekilde sükûn veya huzur kavramı ile ifade edilmektedir. (Ayvaz, 2018, s.106)

Mevlâna Celaleddin-i Rumî anlatımlarının içeriği insan sevgisi üzerinedir; Hristiyan, Budist ve İslam dünyasında din ayrımı yapmadan yeni bir dostluk ve kardeşlik birliği ateşini yakmıştır. Mevlana’ya göre ırk, dil ve din ayrımı yapmadan herkesi sevmek mümkündür. Fihi Ma Fih kitabında yer alan şu sözleriyle Mevlâna insanı muhterem olarak görmektedir:

“A insan, Tanrı kitabı sensin, sen.

Padişahın güzelliğine bir aynasın sen.

Kâinata ne varsa senden dışarda değil;

Ne istiyorsan kendinden iste, kendinde ara...

Ne arıyorsan sensin, sen.” (Mevlâna, 2008: 45)

Böylelikle daha 13. yüzyılda insanlığa altın çağını yaşatarak, sönmeyen ve hiç sönmeyecek olan yıldızlar gibi zaman ve mekândan bağımsız özgür bir kimlik oluşturmuştur. (Yıldız, 2024, s.423)

Gerek Budizm dininde gerekse İslami bir düşünsel yapı olan Mevlana’nın öğretisinde insan, ne kadar maddi düşünceler peşinde koşarsa o kadar gerçek mutluluktan uzaklaşacağı yüzlerce yıldır anlatılmakta ve bugün bile birçok insan bu düşüncelerle mutluluğu yakalamaya çalışmaktadır.

Sonuç

Tüm bu çalışmanın en önemli ana fikri, insanlık tarihi boyunca mutluluk; iktidar baskıları, var-sıllık, sağlık ve yüksek sınıfsal gruplar gibi nicel şartlara dayanmamaktadır. Mutluluk en çok, insanın esasen bulunduğu yer ile zihindeki beklentisinin birbiriyle olan ilişkisidir. Hayattaki beklentilerimizi makul hale getirirsek, örneğin bizdeki tabirle ayağımızı yorganımıza göre uzatıyorsak mutluluğu yakalamamız daha kolaydır. Şayet beklentileriniz oldukça yüksek seviyelerdeyse ve onu elde edemiyorsanız yoksunluk hissedip mutsuz olabilirsiniz.

Sonuç olarak inançların ve felsefi düşüncelerin bazıları mutluluk hakkında liberalizmden ayrı bir düşünce sergilemektedir. Örneğin Budistler yirmi beş asırdır mutluluğun içeriğini ve nihai sonuçlarını incelemiştir. Budizm gibi pek çok felsefi ve dini akım mutluluğun dış faktörlerden ayrı olduğu hususunda günümüz yaşambilimi ve yeni çağ düşünce akımlarıyla benzer bir şekilde düşünmektedirler.

70 Ancak Buda’nın gerçek ve derinden gelen iç görüşü asıl mutluluğun deruni hislerimizden de farklı ol-

duğudur. Mevlana'ya göre ise mutluluğu insan, kendi özünde aramalı ve ona yönelmelidir. İnsan böylelikle sakinleşerek huzura kavuşabilmektedir. Her insan farklı karakter ve özelliklerle donatılmıştır. Bu arayış sonucunda kendinde olan karakter ve özellikleri bulursa kendini de bulmuş olacaktır. Bu şekilde mutluluk hiçbir dışsal ve içsel etkiye kapılmadan ortaya çıkmış olacaktır. Zaten mantık olarak da mutluluk kavramı insanın kendisiyle bütünleştiğinde yani istek ve arzuları ile aklının birleştiğinde gerçekleşmektedir. Ve bunun sonucunda insan lezzet duygusu yaşamaktadır. Ancak burada aklın duyduğu lezzet ile duyuların duyduğu lezzet aynı değildir. Aklın duyduğu lezzet hakikati kavrama ile sonuçlanır ki işte asıl mutluluk da budur.

Özet olarak, insanlık tarihi boyunca insanoğlunun yaşadığı acı ve mutluluklardan gelen miras sonucunda günümüz insanının mutluluk seviyesi ortaya çıkmıştır. Dedelerimizden aldığımız bu miras ile ne derece mutlu olduğumuz anlaşılmaktadır. Mutluluk üzerine yapılan araştırmalar ve anketler, kendi öznel beklentilerimizle mutluluğu yakalamaya çalışarak bir bağlantı kurmaktadır. Günümüz modern toplumu, insanı metalaştırarak insanı mekanikleştirmektedir. Yani insanı bir bilgisayar programı gibi programlaya çalışmaktadır. Bu programlama çalışması da mutluluğun muhtevasını olumsuz etkilemektedir. Ancak Budizm gibi ya da Mevlana'nın tasavvuf öğretisi gibi birçok geleneksel felsefi ve dini akımların mutluluk sırrı, kendi özümüze yönelerek kendimizi bilmektir.

Kaynakça

- Aristoteles. (2012). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. S. Babür), Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Arslan, A. (2021). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Serbest Akademi.
- Ayvaz, M. (2018). Mevlâna Celaleddin Rumi'nin Ahlâk Öğretisinde Mutluluk. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II (1), 87-107, <https://doi.org/10.30561/sinopusd.434769>.
- Başdemir, H.Y. (2009). *Liberalizm Ahlâkî Temeller*, Ankara:Liberte.
- Han, B.C. (2022). *Palyatif Toplum Günümüzde Acı*. (Çev. H. Barışcan), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Han, B.C. (2021). *Şiddetin Topolojisi*. (Çev. D. Zaptçioğlu), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harari, Y.N. (2021). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*. (Çev. E. Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Leakey, L.S.B. (1988). *İnsanın Ataları*. (Çev. G. Arsebük), Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Locke, J. (1992). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (Çev. V. Hacıkadiroğlu), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Rumî M.C. (2008). *Fîhi Mâ-Fîh*. (Çev. A. Gölpınarlı) 3. Bsk., İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Rousseau, J.J. (1999). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. A. Erenuluğ), Ankara: Öteki Yayınevi.
- Şenel, A. (2019). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Vasquez, I. (2003). *Kapitalizm ve Küresel Refah* (Çev. M.Toprak, M.Doğanlar, E.Erdem), Ankara: Liberte Yayınları.
- Warburton, N. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi*. (Çev. G. Ateşoğlu), İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Yazıcı, S. (2016). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Yıldız,İ. (2024). Mevlana'da İman Felsefesi ve Evrensel Kurallar, *Adıyaman Üniversitesi*, sayı 46, s. 396-430, <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1363199>.